

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор

Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Анатолій ГЕТЬМАН

« 07 грудня 2023 р. »

В И С Н О В О К

про наукову повизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Там'яна Романа Івановича на тему «Недійсність правочинів у цивільному праві України», поданій на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право», затверджений на засіданні фахового семінару, проведеного на кафедрі цивільно-правової політики, права інтелектуальної власності та інновацій Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, щодо попередньої експертизи дисертації від 05 грудня 2023 р., протокол № 7

Обґрунтування вибору теми дослідження. Правочини є однією з базових категорій цивільного права, без якої неможливо уявити собі динаміку особистих немайнових та майнових відносин. У силу принципу свободи договору, закріпленого у ст. 6 ЦК України, сторони не обмежені рамками «прокрустова ложа» законодавчих конструкцій, а можуть автономно врегульовувати свої відносини так, як вони бажають. За певними винятками, це правило стосується й односторонніх правочинів.

У той же час, законодавець не може залишати поза увагою випадки, коли учасники правочину порушують засади цивільного права, його імперативні положення, права та законні інтереси учасників цивільного обороту. Таке реагування відбувається за допомогою конструкції недійсних правочинів, яким правопорядок відмовляється надавати юридичної сили та забезпечувати примусове виконання та захист за такими правочинами.

Нині діючий ЦК України відійшов від радянської моделі «можна тільки те, що дозволено законом», запровадивши загальнодозволяючий підхід правового регулювання, диспозитивність і автономію волі учасників

правочину. Тому система підстав недійсності правочинів була радикально змінена і двадцятирічний досвід дії положень ЦК України 2003 р. підтвердив виваженість його положень і неабияку прозорливість його авторів.

Однак час не стоїть на місці, і сьогодення надає нам нові виклики, на які потрібно реагувати. Яскравим прикладом цього є рекодифікація цивільного права України, прийняття оповненого ЦК України. Безумовно, цей процес не може оминати і недійсність правочинів. Потребує удосконалення система підстав недійсності, правові наслідки недійсності правочинів, відмежування недійсних правочинів від суміжних категорій та ряд інших питань.

Науковий інтерес до теорії недійсності правочинів також пов'язаний з тим, що вчення про недійсність правочину стосується багатьох принципових цивілістичних проблем, що стосуються основних інститутів цивільного права.

Окремим великим блоком є практика Верховного Суду, правові висновки якого з питань недійсності правочинів можуть бути враховані при розробці нового ЦК України.

Принциповою відмінністю приватного права від публічного є те, що перше не обмежує свою сферу тільки нормативними актами, а має справу з великою кількістю інших джерел, у тому числі у сфері недійсності правочинів.

Однак, правочин як юридичний факт знаходиться під впливом двох правових «світів» - приватного і публічного. Як «агент приватного права» правочин зберігає всі ознаки, характерні приватній автономії. Водночас правочин, щоб стати юридичним фактом має бути «протестований» публічним правом – він має відповідати нормам об'єктивного права.

Безумовно, удосконалення законодавства у сфері недійсності правочинів повинно відбуватися з дотриманням європейського вектору розвитку, процесів гармонізації. При цьому слід мати на увазі, що право країн-членів ЄС хоча і має певні загальні стандарти, однак не виключає наявності певних особливостей правового регулювання на національному рівні, що дозволяє ставити питання про пошук оптимальних правових конструкцій та механізмів

для вітчизняного цивільного законодавства для того, щоб досягти сформульованого ще Джеремі Бентамом принципу «The greatest happiness of the greatest number».

Окремі питання недійсності правочинів часто врегульовані в інших актах законодавства (не тільки цивільного), а також навіть у підзаконних актах, положення яких далеко не завжди узгоджуються з положеннями ЦК України, що є окремою значною проблемою, яка потребує нагального вирішення.

При підготовці даної роботи автор широко використовував іноземні джерела з мережі Інтернет, що обумовлено їх відсутністю у бібліотеках України. У той же час, на глибоке переконання автора, напрям дослідження зарубіжної правової доктрини є надзвичайно перспективним, оскільки використання зарубіжного досвіду часто обмежується цитатами Л. Енекцеруса, К. Цвайгерта, Х. Кьотца, роботи яких перекладені на мову, але в багатьох питаннях цього явно недостатньо, оскільки існує велика кількість сучасних робіт у сфері недійсності правочинів, у тому числі дисертаційних досліджень.

Окрема увага приділена законодавству «бастіонів цивільного права» Німеччини та Франції.

Важливість обраної теми підсилює той факт, що вироблені цивільним правом положення щодо недійсності правочинів розповсюджуються на інші галузі права. Наприклад, у трудовому праві існує недійсність трудового договору, у земельному – недійсність договорів щодо земельної ділянки, в адміністративному – недійсність адміністративного договору тощо.

Фундаментальна функція контрактного права (що визнавалося з часів Гоббса) полягає в тому, щоб утримувати людей від опортуністичної поведінки відносно іншої сторони контракту і тим самим підтримувати оптимальні часові характеристики економічної діяльності й уникати дорогих заходів самозахисту. Положення про недійсність правочинів також виконують таку функцію, оскільки запобігають користуванню однією стороною вадами дієздатності, волі, форми, змісту правочину.

Тобто, економічні причини правової регламентації недійсних правочинів полягають у недопущенні існування таких актів товарообміну, вчиненням та (або) виконанням яких порушуються вимоги добровільності вступу до договірних відносин, раціональності, поінформованості, та які завдають шкоди добробуту інших осіб.

Познер А. Річард наводить як приклад хрестоматійну справу *Raffles vs Wichelhaus*, сутність якої полягає в тому, що сторони домовилися про поставку хлопку кораблем *Peerless*, однак не врахували, що існує два судна з такою назвою, і відповідно, кожна із сторін мала на увазі різні кораблі. Суд вирішив, що контракт є недійсним, оскільки «не було підстав вважати помилку однієї сторони наслідком її більшої недбалості, чим іншої, або, іншими словами не було, підстав вважати розуміння контракту однією із сторін більш усвідомленим, ніж іншої». Очевидно, в такому випадку економічно вигідніше лишити кожну із сторін при своєму, ніж покладати на одну з них наслідки такої недійсності.

При вирішенні питання про недійсність правочину слід враховувати, на яку із сторін економічно вигідніше покласти несприятливі наслідки. Тобто, яка із сторін з меншими економічними витратами могла б запобігти такої недійсності.

На підтвердження цієї тези можна навести економічний аналіз правочину, недійсного внаслідок обману. Якщо сторона замовчала недоліки речі, то вартість такої інформації є незначною для широкого кола осіб і відповідно, забезпечувати правовий захист для стимулювання в її розповсюдженні немає. Такі ж міркування щодо правочинів, вчинених під впливом насилля: економічно для суспільства вигоди їх існування немає.

Таким чином, норми права про недійсність правочинів повинні, з одного боку, забезпечувати «генетичний код» цивільних відносин (юридичну рівність, вільне волевиявлення, диспозитивність), а з іншого – протидіяти порушенню прав і законних інтересів учасників цивільних відносин.

Про актуальність обраної теми дослідження свідчить статистика веб-порталу «Судова влада України», відповідно до якого на розгляді загальних судів першої інстанції у 2022 році перебували 113 749 справ у спорах, що виникають із правочинів, у 2021 році - 242 681 справи; у 2020 році - 194 525 справи (на жаль, відсутня окрема статистика по спорах щодо недійсності правочинів). На розгляді господарських судів першої інстанції у 2022 р. перебувало 31944 справ, що виникають із правочинів, з них – 1177 про визнання правочинів недійсними; у 2021 р. - 45985 справ, що виникають із правочинів, з них – 1729 про визнання правочинів недійсними; у 2020 р. 51413 справ, що виникають із правочинів, з них – 5152 про визнання правочинів недійсними. Безумовно, зменшення кількості судових справ у 2022 р. викликано єдиною обставиною – збройною агресією Російської Федерації проти нашої держави, і в цілому, кількість судових спорів про недійсність правочинів свідчить про актуальність обраної теми дослідження.

Теоретичне підґрунтя дослідження проблем недійсності правочинів склали праці вітчизняних та зарубіжних вчених: Д. Абта, М. М. Агаркова, С. С. Алексєєва, Т. Аріїдзумі, І. А. Безклубого, Р. М. Бекмана, П. Беркса, В. І. Борисової, С. Н. Братуся, С. Вагацуми, Є. В. Васьковського, І. В. Венедіктової, Б. Віндшайда, Е. Годеме, В. М. Гордона, І. В. Давидової, І. О. Дзери, О. В. Дзери, Б. Діксона, А. С. Довгерта, Н. Л. Дювернуа, Л. Еннекцеруса, В. Б. Ісакова, А. В. Коструби, О. О. Кота, В. І. Крата, Н. С. Кузнецової, О. Є. Кухарєва, В. О. Кучера, Р. А. Майданика, Л. О. Майстрєнка, В. МакБрайда, Б. Маркєсініса, Л. Ж. Морапдєра, О. О. Отраднєвої, О. В. Петрішина, С. Л. Погрібногє, І. Й. Пучковської, Н. В. Рабинович, Н. Г. Растєряєва, Ф. Регельсбергєра, Я. М. Романюка, М. Ф. Сабадїна, Ф. К. Савїньї, І. Сїклосї, Х. П. Солорзано, І. В. Спасибє-Фатєєвої, Р. О. Стефанчука, М. К. Сулейменова, Є. О. Трубакова, Г. Г. Харченка, Г.-Й Шрамма, І. Є. Якубівського, В. Л. Яроцького та їн.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до цільової комплексної програми Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого «Проблеми ефективності правового регулювання цивільних відносин в Україні» (№ 0111u000963).

Наукова проблема, вирішення якої отримано в дисертації. Метою дослідження є розробка сучасної концепції недійсності правочинів, встановлення закономірностей виділення цієї категорії у системі інших правочинів, що не створюють правові наслідки, а також практичні аспекти застосування правових норм, що регулюють суспільні відносини, пов'язані із недійсністю правочинів та застосуванням її правових наслідків.

Для досягнення мети дослідження визначені наступні завдання:

- встановити поняття недійсності правочинів;
- визначити місце недійсних правочинів у системі юридичних фактів;
- провести відмежування недійсних правочинів від суміжних категорій;
- розробити класифікації недійсних правочинів;
- визначити критерії розмежування нікчемних та оспорюваних правочинів;
- охарактеризувати систему позовів, пов'язаних з недійсністю правочинів;
- встановити перспективи запровадження механізму позасудового оспорювання правочинів;
- встановити правові наслідки недійсності правочинів;
- визначити напрямки гармонізації законодавства України у сфері недійсності правочинів із законодавством країн ЄС.

3. Наукові положення, розроблені особисто дисертантом, та їх наукова новизна. Наукова новизна одержаних результатів зумовлена тим, що

представлена робота є першою у вітчизняній юридичній науці, в якій на основі системного вивчення проблем наукового, нормативного та практичного характеру запропонована загальноцивілістична концепція недійсності правочинів та їхніх правових наслідків.

У результаті проведеного дослідження одержано нові теоретико-методологічні положення та науково обґрунтовані висновки, розроблені пропозиції, що виносяться на захист, а саме:

у перше:

- пропонується розглядати недійсність правочину як визначену в силу прямої вказівки закону (для нікчемних правочинів) або на підставі рішення суду (для оспорюваних правочинів) його неспроможність створювати бажані для його сторони (сторін) правові наслідки з передбачених законом підстав (сформульованих та нормативно закріплених у вигляді виключного переліку окремих складів недійсних правочинів), наявність яких на момент його вчинення викликає обов'язок сторони (сторін) недійсного правочину повернути все передане їй (їм) як отримане безпідставно та/або у визначених законом випадках відшкодувати контрагенту завдану йому майнову та/або немайнову шкоду, фактично завдані збитки чи збитки в подвійному розмірі чи зазнати інших стягнень майнового характеру;

- недійсний правочин пропонується розглядати як різновид неспроможних (дефектних) юридичних фактів, вчинення яких не призводить до визнання за ним правового значення правоутворюючого, правозмінюючого чи правоприпиняючого юридичного факту, однак має наслідком виникнення у сторони (сторін) обов'язку повернення безпідставно набутого та покладення на сторону (сторони) передбачених чинним цивільним законодавством додаткових витрат майнового характеру;

- обґрунтовано доцільність нормативного закріплення в межах рекодифікації цивільного законодавства України модель позасудового

оспорювання дво- та багатосторонніх правочинів, що дозволить за рахунок застосування альтернативних процедур вирішення юридичних конфліктів розвантажити систему цивільного судочинства, а також суттєво спростити та прискорити механізм оспорювання правочину. Запропонована модель розрахована на випадки, коли порушення вимог закону мають об'єктивний та очевидний характер, а їх доказова беззаперечність дозволяє не застосовувати процедуру судового розгляду. В межах застосування цієї моделі позасудового оспорювання дво- та багатосторонніх правочинів пропонується надати сторонам право їх оспорювання за процедурою третейського розгляду. В цьому випадку примусове застосування наслідків недійсності відповідного правочину варто забезпечити нормативним закріпленням можливості зацікавленої сторони залучати до процедури стягнення державних та приватних виконавців;

- сформульована пропозиція ввести заборону оспорювання правочину тією стороною, яка спричинила підставу недійсності. Зазначене обґрунтовується вимогою несуперечливої поведінки учасників цивільних відносин, а також недопущенням зловживання своїми правами;

- розроблено класифікацію недійсних правочинів за новими підставами на: абсолютно й відносно недійсні; односторонньо та багатосторонньо недійсні; позитивно та негативно оспорювані; на недійсні з внутрішніх та зовнішніх підстав; нестійко недійсні або правочини у стані невирішеної недійсності;

- доведено необхідність здійснювати повернення одержаного за недійсним правочином за допомогою конструкції подвійної кондикції та теорії залишку, що дозволить запобігти випадкам, коли одна сторона недійсного правочину повертає отримане, але не одержує від іншої сторони належне їй;

- обґрунтовано можливість застосування до вчення про недійсність правочинів концепції валідності права, за допомогою якої також здійснюється пояснення феномену недійсності;

- проведено розмежування вітчизняної та зарубіжної конструкцій реституції, які не мають між собою нічого спільного. Остання означає окремий спосіб захисту цивільних прав, який стосується не тільки вимог про повернення одержаного за недійсним правочином. «Реституцією» називають усі вимоги у галузі несправедливого збагачення однієї особи за рахунок іншої.

Удосконалено:

- теоретичні підходи щодо розуміння термінологічно-категоріальних антиподів (дійсності та недійсності) з точки зору врахування наявності або відсутності позитивного правового ефекту, що має наслідком надання юридичної сили відповідному діяльнісному акту. У зв'язку з цим варто враховувати чотири варіанти характеристики (наявності або відсутності) юридичної сили відповідного діялісно-поведінкового акту - неіснування (inexistence); недійсність (invalidity); безрезультатність (ineffectiveness); дійсність, чинність, дієвість (effectiveness). Саме останній варіант характеристики правочину у значенні правомірної дії – юридичного діялісного акту – дійсність (чинність, дієвість) - термінологічно позначає наявний позитивний правовий ефект у вигляді того результату, настання якого прагне його сторона (сторони). Відповідно, недійсність (нечинність, недієвість) у найбільш спрощеному виді позначає зворотній правовий ефект - невизнання за правочином у значенні діялісного акту створення позитивного правового ефекту у вигляді того результату, настання якого прагне його сторона (сторони);

- необхідність закріплення презумпції, що неоспорювання правочину протягом певного строку вважається схваленням його відповідною особою і

позбавляє її в подальшому права на подання такого позову. Зазначене обґрунтовується також вимогами щодо несуперечливої поведінки сторін;

- теоретичні підходи щодо законодавчої можливості надання сторонам деяких видів правочинів права визнавати їх недійсними за відповідним договором, якщо при цьому не порушуються права та законні інтереси інших осіб. Ця пропозиція також пришвидшить розгляд питання про недійсність правочину, а також відповідатиме принципу диспозитивності цивільного права;

- обґрунтування необхідності поглиблення визначеної нормативними приписами ст. 204 чинного ЦК України презумпції правомірності правочину як одного із чинників забезпечення стабільності та непорушності вітчизняного цивільного обороту шляхом застосування додаткової моделі конвалідації. Закріплену у законодавстві України вітчизняну модель конвалідації, що витримала перевірку часом та довела свою дієвість і полягає у наданні юридичної сили (зціленні в усталеній цивілістичній термінології) нікчемних правочинів шляхом ухвалення відповідного судового рішення, пропонується доповнити апробованою у цивільно-правових сегментах правових систем окремих країн Європейського союзу моделлю конвалідації, яка полягає у визнанні сторонами за взаємною згодою дійсності оспорюваних правочинів;

- необхідність запровадження до законодавства України поняття «ворожого правочину», який має прями́й або опосередкований зв'язок з інтересами країни-агресора.

Набули подальшого розвитку:

- теоретичні погляди щодо доцільності запровадження окремого позову щодо визнання факту вчинення нікчемного правочину з метою констатації судом його недійсності. Така необхідність обумовлена перш за все практичною потребою у певних випадках, навіть за відсутності виконання сторонами умов нікчемного правочину, внести юридичну

визначеність та ясність у відносини сторін за наявності існування спору щодо факту нікчемності правочину. Запропонований варіант вирішення поставленої проблеми не тільки легітимізує суб'єктивні цивільні права сторони такого правочину, але і відповідає інтересам третіх осіб, які можуть на підставі винесеного судового рішення, що набрало законної сили, у разі потреби прямо посилатись на недійсність нікчемного правочину;

- позиція щодо можливості встановлення окремим способом захисту цивільних прав та інтересів можливість суду визнати недійсними певні умови договору, замінивши їх на передбачені законом умови. Зазначена поведла сприятиме розширенню судової дискреції та більш гнучкому захисту прав та законних інтересів учасників цивільних відносин;

- теоретичні погляди, що необхідність застосування в законодавстві в якості загального правила визнання недійсного правочину оспорюваним. Нікчемним же повинен бути тільки правочин, щодо якого це прямо встановлено законом. Це дозволить уникнути правової невизначеності, коли законодавець, передбачаючи підстави недійсності правочинів, не вказує, чи є такий правочин оспорюваним або нікчемним;

- пропозиції щодо впровадження у вітчизняну практику правотворення та правозастосування широко розповсюдженої у окремих країнах Євросоюзу юридичної конструкції "естоппель", сутність якої полягає у забороні для сторони правочину діяти всупереч своєї попередньої поведінки у відповідних цивільно-правових відносинах. Врахування наявного європейського досвіду та нормативне закріплення у вітчизняному цивільному законодавстві зазначеної юридичної конструкції дозволить контрагентам та третім особам заздалегідь прогнозувати її подальшу поведінку в межах як регулятивних, так і охоронних правовідносин та планувати свої дії, що цілком узгоджується з фундаментальним принципом справедливості, добросовісності і розумності. У контексті недійсності правочину дана вимога означає неможливість оспорення правочину

стороною, яка раніше своєю поведінкою підтвердила свою згоду щодо дійсності правочину;

- правило про субсидіарне застосування положень про недійсність договорів до односторонніх правочинів, якщо інше не випливає із сутності одностороннього правочину. Як підстави недійсності договорів, які не можуть бути застосовані до односторонніх правочинів, варто визначити вчинення правочину під впливом обману, насильства, тяжкої обставини, вчинення удаваного правочину, вчинення правочину у результаті зловмисної домовленості представника однієї сторони з другою стороною.

Ступінь обгрунтованості і достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Положення, висновки та рекомендації, що містяться в дисертації, є науково обгрунтованими та достовірними. Дисертації притаманний комплексний підхід до розгляду питання недійсності правочинів у цивільному праві України.

Для здійснення дослідження було застосовано різні методи пізнання: філософські, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи та засоби пізнання.

Діалектичний підхід пізнання використовувався для визначення розвитку правового регулювання недійсності правочинів, починаючи з часів Стародавнього Риму та до сьогодення. За допомогою порівняльно-правового методу велика увага приділена розвитку сфери недійсності правочинів у європейських країнах та процесам зближення національного законодавства з законодавством країн-членів ЄС. Шляхом логічних методів (аналізу, синтезу, індукції, дедукції, узагальнення, абстрагування тощо) здійснювалось дослідження недійсності правочинів та їх правових наслідків. У роботі використовується історичний метод для дослідження генези правового регулювання недійсності правочинів з метою розуміти, наскільки особливості вітчизняної доктрини та законодавства виправдані, а якою мірою вони є плодом хибної інтерпретації чи еkleктичного запозичення окремих положень

західноєвропейських доктрин та законодавств. Шляхом методу комплексного аналізу визначені перспективи вирішення проблем за допомогою філософських наробків. Метод системного аналізу дозволив розробити систему недійсних правочинів, провести їхню класифікацію за різними підставами. Пропозиції по удосконаленню законодавства були розроблені за допомогою методу наукового прогнозування.

Нормативна база для цього дослідження включає:

- нормативно-правові акти України, зокрема чинні закони України, що регулюють правові відносини, які виникають, змінюються, припиняються у зв'язку з визнанням правочинів недійсними: Цивільний кодекс України, Кодекс з питань банкрутства, Закон України «Про банки і банківську діяльність», Закон України «Про електронний цифровий підпис», Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг», Закон України «Про електронну комерцію», Закон України «Про захист прав споживачів».

- підзаконні нормативно-правові акти, що встановлюють особливості або окремі аспекти недійсності правочинів, зокрема: Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: затв. наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5, Постанова КМУ від 28.02.2022 р. № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану», Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р; Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затверджена Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015 р.;

- Рішення Європейського суду з прав людини: у справі C-227/08 Eva Martín Martín v EDP Editores SL від 17.12.2009 р.; у справі Расторгусв та інші проти Росії від 25.07.2017 р.; у справі Jelzálogbank and Others (C-932/19) від 02.09.2021 р.;

- міжнародні правові документи: Директива ЄС 93/13/ЄЕС «Про несправедливі умови споживчих договорів»; Принципи міжнародних комерційних договорів (принципи УНІДРУА (UNIDROIT) ; принципи європейського договірного контрактного права (принципи Ландо); Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом відбувається на основі затвердженого 17 вересня 2014 р. Кабінетом Міністрів України плану заходів з її імплементації на 2014- 2017 роки, який був оновлений 25 жовтня 2017 р.; Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони вересень 2014 р.; Принципи європейського договірного права, Принципи, визначення і модельні правила європейського приватного права: Проект загальної системи координат 2009 р. (DCFR), Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу 1980 р.

В роботі використовуються доктринальні джерела, що розкривають зміст та характерні ознаки недійсності правочинів.

Практичне значення отриманих результатів. Положення та висновки дослідження можуть бути використані:

а) у науково-дослідницькій роботі – для подальших досліджень проблематики недійсності правочинів, їхніх правових наслідків, підстав та порядку визнання правочинів недійсними;

б) у правотворчості – у процесі розробки й удосконалення вітчизняного законодавства, гармонізації вітчизняного законодавства з міжнародно-правовими стандартами, перш за все, європейського, що регулює недійсність правочинів;

в) у правозастосуванні – органами публічної влади під час здійснення своїх повноважень щодо визнання правочинів недійсними, застосуванням правових наслідків недійсності; фізичними та юридичними особами, іншими учасниками цивільних правовідносин під час захисту своїх прав та законних

інтересів, при поданні позовів про недійсність правочинів, поверненні майна, переданого за недійсними правочинами;

г) у навчальному процесі – при вивченні навчальних дисциплін «Цивільне право», «Приватне право: сучасні доктрини в судовій правозастосовній практиці», «Сімейне право», «Спадкове право», «Право інтелектуальної власності», підготовки методичних матеріалів, підручників, посібників, а також у науково-дослідницькій роботі.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є кваліфікаційною науковою працею, наукова повизна, висновки та пропозиції сформульовані автором самостійно й обґрунтовані на підставі особистих досліджень.

Деякі статті, що відображають результати роботи, написані у співавторстві. Особистий внесок здобувача у статтях полягає:

«Protection of ownership right in the court: the essence and particularities» - розкрита проблематика захисту порушеного права власності за допомогою позову про застосування наслідків недійсного правочину та повернення законному власнику майна, яке він втратив у процесі виконання недійсного правочину.

«Trends in the Development of Property Law: The Civil Law of Ukraine and the Experience of European Union Countries» - аналіз новітніх тенденцій у розвитку речового права у контексті процесів гармонізації законодавства України та законодавства країн ЄС. Зокрема, автором розкрито співвідношення конструкцій виндикації та кондикції у контексті наслідків недійсності правочинів.

«Scientific doctrine as a source of law in international law and legal systems of the world» - дослідження недійсності правочинів у правових системах європейських країн, а також значення наукової доктрини у правозастосовчій та судовій практиці у контексті судового та позасудового оспорювання правочинів.

Апробація результатів дослідження. Обговорення результатів дослідження здійснювалося на засіданнях кафедри цивільно-правової політики, права інтелектуальної власності та інновацій Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Основні висновки були представлені на міжнародних, всеукраїнських конференціях, семінарах, круглих столах, форумах та вебінарах: «Від громадянського суспільства – до правової держави» (м. Харків, 25 вересня 2010 р.); «Всеукраїнська науково-практична конференція молодих учених та здобувачів» (м. Харків, 23-24 листопада 2010 р.); «Громадянське суспільство і права людини» (м. Харків, 09 грудня 2010 р.); «Перші зимові юридичні читання» (м. Кіровоград, 18-19 березня 2011 р.); «Актуальні проблеми цивільного, житлового та сімейного законодавства» (м. Харків, 25 лютого 2011 р.); «Актуальні проблеми цивільного, житлового та сімейного законодавства» (м. Харків, 16 березня 2012 р.); «Актуальні проблеми сучасного розвитку цивільного, міжнародного морського і транспортного права» (м. Київ, 26 вересня 2012 р.); «Актуальні проблеми науки і практики цивільного, житлового та сімейного права» (м. Харків, 15 лютого 2013 р.); «Теоретико-правові засади формування сучасного медичного права в Україні» (м. Полтава; 18 жовтня 2013 р.); «Актуальні проблеми приватного права» (м. Харків, 27 лютого 2015 р.); «Закарпатські правові читання» (м. Ужгород, 17-19 квітня 2015 р.); «Теорія та практика сучасної юриспруденції» (м. Харків, 2 листопада 2015 року); «Матвєєвські читання: звільнення від цивільно-правової відповідальності у сучасних реаліях» (м. Київ, 20 листопада 2015 р.); «Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав» (м. Харків, 18 грудня 2015 р.); «Юридична наука та практика: виклики сучасних євроінтеграційних процесів» (м. Братислава, 27-28 листопада 2015 р.); «Актуальні проблеми приватного права» (м. Харків, 19 лютого 2016 р.); «Приватне право України і європейська інтеграція: тенденції та перспективи» (м. Київ, 14-15 квітня

2016 р.); «Юридичні особи публічного права: участь у цивільному обороті (Матвсєвські цивілістичні читання)» (м. Київ, 8 листопада 2016 р.); «Актуальні проблеми приватного права: договір як правова форма регулювання приватних відносин» (м. Харків, 17 лютого 2017 р.); «Внедоговорные обязательства: Материалы междунар. науч.-практ. конф. В связи с 25-летием установления дипломатических отношений между Германией и Казахстаном, посвященной 25-летию Каспийского университета и 25-летию Юридической фирмы «Зангер» (м. Алмати, 25-26 травня 2017 р.); «Принципи і тенденції застосування приватного права ЄС і пострадянських країн» (м. Київ, 11-12 травня 2017 р.); «Актуальні проблеми приватного права» (м. Харків, 14 лютого 2018 р.); «Юридична осінь 2018 року» (м. Харків, 14 листопада 2018 р.); «Гармонізація приватно-правового законодавства України із законодавством країн ЄС» (м. Харків 11-12 квітня 2019 р.); «Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав» (м. Харків, 16 грудня 2020 р.); «Право і держава: проблема розвитку і взаємодії у ХХІ ст.» (м. Запоріжжя, 29-30 січня 2021 р.); «Учасники цивільних відносин: новації рекодифікації цивільного (приватного) права України» (м. Харків, 12 березня 2021 р.); «Доктрина приватного права: традиції та сучасність» (м. Харків, 4 лютого 2022 р.); «The role of legal science in establishing a new world order in wartime and post-war period» (Riga, July 29–30, 2022).

Повного викладення матеріалів дисертації у наукових працях автора.

Основні положення дисертації знайшли своє викладення в таких наукових публікаціях дисертанта.

Наукові праці, які розкривають основний зміст дисертації

Статті в наукових фахових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України

1. Таш'ян Р.І. Договір про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно: деякі питання. *Проблеми законності*. 2010. № 110. С. 64-73.
2. Таш'ян Р.І. Трубопроводи як об'єкти нерухомості. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2011. № 2(65). С. 102-111.
3. Таш'ян Р.І. Правова природа договору транспортування трубопроводами. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 4 (184). С. 53-56.
4. Таш'ян Р.І. Договір транспортування трубопроводами у сфері монополії. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 7 (187). С. 15-18.
5. Таш'ян Р.І. Відмежування договору транспортування трубопроводами від договору постачання енергетичними та іншими ресурсами через присдану мережу. *Вісник Харківського національного університету імені В.П. Каразіна*. № 988. Серія «Право». Випуск № 10. 2011. С. 182-186.
6. Таш'ян Р.І. Правова характеристика вузлових угод. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 10. С. 7-10.
7. Таш'ян Р.І. Транспортні організаційні договори. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 1 (80). С. 82-91.
8. Таш'ян Р.І. Недійсність правочинів та її правові наслідки у цивільному праві Німеччини. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 1(88). С. 152-160.
9. Таш'ян Р.І. Правова природа повернення одержаного за недійсним правочинном: історичний аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 49-53.
10. Таш'ян Р.І. Реституція у цивільному праві країни англо-американської правової системи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2017. № 27. С. 60-63

11. Таш'ян Р.І. Позасудове оспорювання недійсних правочинів: зарубіжний досвід. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2017. № 46 Т. 1. с. 81-83

12. Таш'ян Р.І. Доктрина «culpa in contrahendo» в ученні про недійсність правочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 1. С. 36-40.

13. Таш'ян Р.І. До питання про розмежування недійсних та умовних правочинів. *Правові новели*. 2021. № 13. С. 68-74.

14. Таш'ян Р.І. Недійсні правочини у реформованому цивільному законодавстві Франції: досвід правового регулювання. *Нове українське право*. 2021. вип. 3. С. 103-107.

15. Tashian R. Invalid transactions in the private law doctrine. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 11. С. 42-47.

16. Таш'ян Р.І. Особливі підстави недійсності правочинів під час війни. *Нове українське право*. Вип. 3, 2022. С. 49-52.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

17. Таш'ян Р.І. Недійсність правочинів як інструмент забезпечення фінансової безпеки держави. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2020. № 7 (35) vol. 2. С. 154-160.

18. Ташьян Р.И. Виды чартерных договоров. *Leges si Viata. Republica Moldova*. 2016. № 2 (290). С. 44-48.

19. Таш'ян Р.І. Філософські засади вчення про недійсність правочинів. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2019. № 1. pp. 182-186.

20. Tashian R. The classification of invalid transactions into void and voidable in present law doctrine of european countries. *Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej*. Czestochowa, Poland. 2021., 46 (2021) № 3. P. 190-194.

Статті у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus

21. Roman I. Tashian, Viacheslav V. Vapniarchuk, Iryna I. Puchkovska, Oleksii V. Tavolzhanskyi. Protection of ownership right in the court: the essence and particularities. *The Asian international journal of Life Sciences*. 2019. № 2 (21). p. 863-874 (проіндексована у базі даних Scopus).

22. Roman I. Tashian., Bohdan P. Karnaukh, and Iryna O. Dzera. Trends in the Development of Property Law: The Civil Law of Ukraine and the Experience of European Union Countries. *Global Journal of Comparative Law. Special Issue: Recodification of the Civil Law of Ukraine, by Vasyl Tatsiy*. 2021. 10(1-2). pp. 91–104 (проіндексована у базі даних Scopus).

23. Tashian R. The invalidity of contracts in the field of medical services as a way to protect the rights of the patient. *Wiadomości Lekarskie*. 2021. Volume LXXIV, issue 11 part 2. P. 3004-3008 (проіндексована у базі даних Scopus).

24. Tashian R. Medical contracts with conditions contrary to public policy. *Wiadomości Lekarskie*. 2023. Volume LXXVI. issue 1. P. 226-232 (проіндексована у базах даних Web of Science Core Collection та Scopus).

25. Tashian, R. I., Tavolzhanska, Y. S. ., Tavolzhanskyi, O. V., Grynchak, S. V., & Smetanina, N. V. Scientific doctrine as a source of law in international law and legal systems of the world. *Revista Jurídica Portucalense*. 2023. 232–252. URL.: <https://revistas.rcaap.pt/juridica/article/view/30123> (проіндексована у базах даних Web of Science Core Collection та Scopus).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

26. Таш'ян Р.І. Місце договору перевезення трубопровідним транспортом у системі договорів. *Збірник тез доповідей та наукових повідомлень учасників всеукраїнської науково-практичної конференції молодих*

учених та здобувачів 23-24 листопада 2010 р. За заг. ред. А.П. Гетьмана. Харків: НЮЛУ ім. Ярослава Мудрого. 2010. С. 209-211.

27. Тап'ян Р.І. Система правочинів у сфері трубопровідного транспорту. *Актуальні проблеми цивільного, житлового та сімейного законодавства*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 90-річчю з дня народження д-ра юрид. наук, проф. В.П. Маслова, 16.03.2012 р. [редкол.: В.І. Борисова (відп. ред.) та ін.]; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Х.: Право, 2012. с. 277-279.

28. Тап'ян Р.І. Договір транспортування трубопроводами у системі транспортних договорів. *Актуальні проблеми сучасного розвитку цивільного, міжнародного морського і транспортного права*. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. К.: ВДАВТ, 2012. с. 31-32.

29. Тап'ян Р.І. Основні теорії договору в праві Великобританії. *Актуальні проблеми науки і практики цивільного, житлового та сімейного права*: матеріали міжнарод. наук.-практ. конф., присвяч. 91-річчю з дня народження В.П. Маслова, 15.02.2013 р. Х.: Право, 2013. с. 208-210.

30. Тап'ян Р.І. Поняття організаційного транспортного договору. *Актуальні проблеми приватного права*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 93-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В.П. Маслова (Харків, 27 лютого 2015 р.). Х.: Право, 2015. с. 249-251.

31. Тап'ян Р.І. Організаційні договори у сфері транспорту. *Закарпатські правові читання*. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів (17-19 квітня 2015 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; За заг. ред. В.І. Смолапки, Я.В. Лазура, О.Я. Рогача. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2015. Т.2. с. 51-54.

32. Тап'ян Р.І. Види договорів чартеру (фрахтування). *Міжнародна науково-практична конференція «Юридична наука та практика: виклики*

сучасних євроінтеграційних процесів» 27-28 листопада 2015.– Панєвропейська висока школа. Братислава. 2015. с. 46-48.

33. Тап'ян Р.І. Поняття договору чартеру (фрахтування). *Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав: матеріали «круглого столу», присвяч. пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова, м. Харків, 18 грудня 2015 р.* / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого – Х.: 2016. – с. 149-152.

34. Тап'ян Р.И. Возвращение исполненного по недействительной сделке как неосновательного обогащения: зарубежный опыт. *Внедоговорные обязательства: Материалы междунар. науч.-практ. конф. В связи с 25-летием установления дипломатических отношений между Германией и Казахстаном, посвященной 25-летию Каспийского университета и 25-летию Юридической фирмы «Запгер» (Алматы, 25-26 мая 2017 г.). Отв. ред. М.К. Сулейменов. Алматы, 2017. С. 321-325.*

35. Тап'ян Р.І. Недійсність правочинів за Принципами європейського договірного права. *Принципи і тенденції застосування приватного права ЄС і пострадянських країн. Матеріали VII Міжнародного цивілістичного форуму, Київ 11-12 травня 2017 року. ТОВ «Білоцерківдрук», 2018. С. 325-328.*

36. Тап'ян Р.І. Новітня теорія недійсності правочинів як альтернатива класичній. *Актуальні проблеми приватного права: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 96-й річниці з дня народження д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В.П. Маслова, 14.02.2018. Харків: Право, 2018. с. 235-237.*

37. Тап'ян Р.І. Недійсність правочинів у німецькій правовій доктрині: історичний огляд. *Юридична осінь 2018 року: зб. тез доповідей та наук. повідомл. учасників всеукр. наук. конф. молодих вчених та студентів (Харків, 14 листоп. 2018 р.) / за заг. ред. А.П. Гетьмана. Х.: Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого: 2018. с. 349-351.*

38. Тап'ян Р.І. Гармонізація законодавства України у сфері недійсності правочинів із законодавством країн ЄС. *Гармонізація приватно-*

правового законодавства України із законодавством країн ЄС: зб. статей і тез ІХ міжнар. цивілістичного форуму, Харків 11-12 квітня 2019 р. Київ: Знання України, 2019. С. 97-104.

39. Тап'ян Р.І. Відмежування недійсних правочинів від неукладених. *Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав*: матеріали науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова. 16 грудня 2020 р. Харків. 2020. С. 111-114.

40. Тап'ян Р.І. Місце доктрини «*culpa in contrahendo*» у вченні про недійсність правочинів. *Право і держава: проблема розвитку і взаємодії у ХХІ ст.*: тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 29-30 січня 2021 року/ За заг. ред. Т.О. Коломоєць. - Запоріжжя: ЗНУ. 2021. С. 73-75.

41. Тап'ян Р.І. Позасудове оспорювання правочинів учасниками цивільних відносин. *Учасники цивільних відносин: новації рекодифікації цивільного (приватного) права України*: матеріали ХІХ наук.-практ. конф., присвяч. 99-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслової (Харків, 12 берез. 2021 р.). Харків : Право. 2021. С. 226-228.

42. Тап'ян Р.І. Рекодифікація цивільного законодавства у сфері недійсності правочинів. *Доктрина приватного права: традиції та сучасність*: матеріали ХХ наук.-практ. конф., присвяч. 100-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР, ректора Харків. юрид. ін-ту (1962–1987 рр.) В. П. Маслової (Харків, 4 лют. 2022 р.). Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. цивіл. права № 1, Каф. цивіл. права № 2; Нац. акад. прав. наук України, Від-ня цивіл.-прав. дисциплін; Харків. обл. осередок Всеукр. гром. орг. «Асоц. цивілістів України». Харків: Право. 2022. С. 289-293.

43. Тап'ян Р.І. Деякі аспекти недійсності правочинів під час війни. *International scientific conference «The role of legal science in establishing a new world order in wartime and post-war period»*: conference proceedings, July 29–30,

Публікації, які додатково відображають результати дослідження

44. Тап'ян Р.І. До питання визнання недійсними пікчемних правочинів. *Спогади про Людину, Вченого, Науковця (до 60-річчя від Дня народження професора Ірини Володимирівни Жвінкової)* / за заг. ред. Р.О. Стефанчука. Харків: Право, 2019. с. 227-234.

45. Тап'ян Р.І. Сучасні методологічні питання формування вмінь і навичок юристів у сфері договірної права. *Scientific and pedagogic internship "Innovative technologies in legal education: experience of the European Union countries"*: Internship proceeding, June 17-28, 2019. Wloclawek, Republic of Poland. pp. 84-87.

Оцінка мови та стилю дисертації, відповідність змісту дисертації спеціальності, з якої вона подається на захист.

Дисертаційну роботу виконано українською мовою, стиль викладення матеріалу – науковий. З'ясування недійсності правочинів у цивільному праві України віднесено до паспорту спеціальності 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право».

8. Рекомендація дисертації до захисту. Дисертація є кваліфікаційною науковою працею, виконаною здобувачем самостійно. Представлена робота свідчить про особистий внесок здобувача в науку щодо розв'язання важливої теоретичної проблеми, яка полягає у розробці сучасної концепції недійсності правочинів, встановленні закономірностей виділення цієї категорії у системі інших правочинів, які не створюють правові наслідки, а також практичних аспектах застосування правових норм, що регулюють суспільні відносини, пов'язані із недійсністю правочинів та застосуванням їх правових наслідків.

Дисертація характеризується єдністю змісту, містить наукові положення та нові науково обґрунтовані результати у цивільному праві, одержані

здобувачем особисто та мають практичну та теоретичну цінність для розвитку вчень про недійсні правочини, їхні правові наслідки, для підготовки нормативно-правових актів щодо недійсних правочинів, для формування єдиної судової та іншої правозастосовчої практики.

Дисертація є самостійною науковою працею, яку виконано з додержанням принципів академічної доброчесності. Наукова новизна, висновки та пропозиції сформульовані автором самостійно й обґрунтовані на підставі особистих досліджень.

Отже, дисертація Таш'яна Романа Івановича на тему «Недійсність правочинів у цивільному праві України», поданій на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» відповідає вимогам, передбаченим пунктами 7 та 9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197, та може бути рекомендована до захисту у спеціалізованій вченій раді.

Рецензент

д.ю.н., проф. Вікторія Надьон

Рецензент

д.ю.н., проф. Ольга Явор

Рецензент

д.ю.н., доц. Ольга Сімсон

Головуючий на засіданні:
доктор юридичних наук,
професор

Віталій Яроцький

Секретар на засіданні:

ст.лаб. Юлія Філопова